

HERALDICKÝ ČASOPIS

Vydává Heraldická společnost

Ročník I. /1948/

prosinec 1948

Číslo 4.

O tvorbě státních znaků v SSSR

Dr J. B. Novák

Zatím co je u nás značně velkou částí veřejnosti heraldika a vše, co s ní souvisí, hodnocena jako cosi nečasového, co ne-návratně patří minulosti, zjistíme pravý opak v oblasti SSSR: vznik nových státních svazků podnítil tam též tvorbu nových státních znaků.

V době mé pouti po Sovětech v létě 1936 se právě připravovala nová stalinská ústava diskusí o její osnově a tu i navrženému státnímu znaku se věnovalo mnoho pozornosti: Zaujal mne v tisku projev rolníka, jemuž se ve znaku nelíbil srp s kladivem, jako nástroje minulosti, dnes překonané a ne-užívané, a chtěl do znaku traktor. A jiných návrhů byla řada.

Pokusil jsem se o charakteristiku této tvorby.

Předem nutno uvést, že jsem tak učinil na chudém podkladě mně dostupných pomůcek, podkladě nedostačujícím; mou jedinou pomůckou oficiálního původu, kterou jsem měl pro svůj výzkum po ruce, nehledě k státnímu znaku SSSR, který je celkem znám, a k emblémům, jak je vidíme v sovětské expozici na pražských veletrzích, bylo t. zv. znakové vy-dání sovětských poštovních známek.

Prvé vyšlo již r. 1938; obsahovalo znaky tehdejších 11 so-větských svazových republik na známkách o hodnotě 20 kopě-jek a na jedné většího formátu hodnoty 40 kopějek znak SSSR. Roku 1941 byla k serii přidána známka se znakem nově utvořené republiky Karelo-finské. Posléze r. 1947 byla vydána nová serie, 16 známek hodnoty po 30 kopějkách se znaky všech republik a opět veliká známka, 1 rublová, se znakem SSSR.

Stejně hodnoty známek ukazují, že je to vydání, jak se říká, filatelistické. Jsou provedeny, kromě rublové hodnoty, jednobarevným tiskem dosti hrubě, takže zvětšování mnoho nepomůže a tinktury nejsou na ostatních nijak vyznačeny.

Než i tento nedostatečný materiál ukazuje, že se tvorba státních znaků v SSSR děje po cestách poněkud jiných než určuje klasická heraldika u nás, poskytuje heraldikovi ještě mnoho jiných zajímavých poznatků a po jeho prostudování lze považovat současnou sovětskou znakovou tvorbu za velmi významný zjev v heraldice. Zajímavým zjevem, jenž by se však zároveň mohl státi zjevem zásadní důležitosti, je, že kromě gruzínské výjimky, k níž se ještě vrátíme, je odstraněno ohraničení znakových znamení štítem, ten však není prostě potlačen, nýbrž nahrazen způsobem, popsáním podrobněji dále.

Pokusím se vystihnout, jaké úvahy asi vedly sovětské heraldiky, když se rozhodli odstranit u znaků štít, zřejmě jistě též pro jeho feudální původ; při tom snad nemusím zdůrazňovat, že je to pouhý dohad a že by tudíž bylo též při nejmenším předčasné zaujímat k němu přísně kritické stanovisko:

Znakový štít nebyl původně nic jiného než zobrazení skutečně používané části zbroje — štítu vojenského, odtud také jeho tvar nebo rozmanité tvary, jak se vyvíjely; když potom pokrok válečné techniky způsobil, že se přestalo v boji štítů používat, začal se heraldický štít odchylovat od svého pravzoru, jeho obrysy se vlnily a prolamovaly, až se posléze dospělo k barokové kartuši, jež s původním štítem má společně opravdu již jen jméno. Štít má v heraldice tu funkci, že ohraničuje znaková znamení a omezuje pole, v němž jsou položena.

Vedení patrně touto úvahou, sovětští heraldikové nahradili linii t. zv. štítu celou plochou, novým vyobrazením, které zastává stejnou ohraničující funkci; z nedostatku terminologie v dosavadní heraldice nazveme to **r á m c e m**.

Rámec je tedy sovětské heraldice plošný obraz, který odděluje heraldické znamení nebo soubor jich od okolí a ohraničuje pole, do něhož jsou položena. Znak se svým funkčním posláním zůstává i potom znakem, ba lze mluvit o jeho obohacení při velikých možnostech, které útvar rámce, jak uvidíme, heraldikovi poskytuje.

Stane-li se tento čin pravidlem sovětské heraldiky a to nabude platnosti všeobecné, nastane takový skok vývoje, jako když se za dob ružového jitra heraldiky přešlo od heraldických kusů k nevýčerpatelnému zdroji znamení obecných.

V tom bych chtěl vidět heraldickou zásluhu odvážné novoty znakové tvorby v SSSR.

Budiž nyní přesně popsán vzpomenutý rámec u státního znaku SSSR, který je vzorem, kromě zmíněné gruzínské výjimky, všem ostatním:

Je to věnec do kruhu, s pravé i levé strany tvořený svazkem vždy čtyř klasů pšenice v zlaté barvě; botanik nalezne po každé dva klasy pšenice vousaté, dva hladké. Dolní polovice věnce je ovinuta červenou stuhou, na které čteme v různých sovětských jazycích nápis »Proletáři všech zemí, spojte se!«; vpravo se opakuje devisa osmkrát, vlevo sedmkrát a na spojujícím pásku stuhu přímo dole v ruském jazyku. Nahoře, kde se klasy sblíží špičkami, uzavírá mezeru mezi nimi červená sovětská hvězda o pěti paprscích, zlatě lemovaná.

Doplňuji v této souvislosti popisem sovětského znaku: V poli omezeném, jak vypsáno, je obraz zeměkoule, označené poledníky a rovnoběžkami i nakloněné tak, že severní polární kruh je vidět celý. Kontinenty jsou zobrazeny červeně, Evropa nahoře uprostřed, vodstvo modře. Na obraze zeměkoule spočívá zlaté kladivo, překřížené srpem, jehož hrot jde přes severní točnu. Pod zeměkouli dolní díl pole z jedné pětiny vyplňuje zlatý výsek slunce, vysílající paprsky. Pole samo na naší kolorované předloze není zbarveno.

Rámce znaků jednotlivých svazových republik jsou vytvořeny podobně:

Rámcem znaku Ruské SFSR jsou dva oblouky z obilních klasů, po sedmi na každé straně — podle znalce posudku jde o hladkou pšenici — stuha je spojuje pouze dole a nese nápis v ruské řeči, heraldické figury odděluje od rámce bohatě profilovaný ornament, možno přímo říci, kartuš.

Na znaku republiky Ukrajinské vidíme, že rámcem jsou rovněž klasy, po pěti obzvlášť dlouhých na každé straně, tedy je to pšenice mimořádně bohatá, rovněž s vnitřním ozdobným rámováním. Devisa je na stuze dole.

Bílá Rus u obou oblouků po šesti klasech, zřejmě žitných, má chumáče chmelu, šišťice i listoví, stuha s nápisy se vine

téměř do poloviny, rámeček uzavírá dole monogram BSSR, azbukou, nahoře pěticipá hvězda.

Lotyšsko má po sedmi klasech — asi ječmene — rovněž s hvězdou na vrcholu, nápisem na stuze po stranách od polovice a dole »Latvijas PSR«, latinkou.

Hodně podobný je rámeček Kazachstanu, jenže klasy po čtyřech jsou klasy pšenice, zvané hladká, a k hvězdě se přibližují méně. Dole monogram KSSR, azbukou.

Ve znaku ostatních republik jsou kombinace rostlinných motivů:

Moldavská si ke čtyřem mohutným pšeničným klasům připojila po palici kukuřice v listoví, dole spojují obě strany tři hrozny s réвовým listím, nad nimi monogram RSSM azbukou, po stranách pak obvyklé devisy.

Estonsko opustilo přísnou souměrnost, pravá strana oblouku jeho znaku je vytvořena snítkami borovice a smrčů, levá šesti klasy žita. Stuha umístěna zcela dole u nápisu Eesti NSV, latinkou.

Sousední Litva má věnec dvojitý: vnitřní — můj znalec byl v rozpacích, je-li to po dvou klasech ječmen nebo dvouřadá pšenice — vnější je z dubového listí, hodně dole devisy a uprostřed latinkou LTSR.

Republika Karelo-finská: Na pravé straně větévka borovice se třemi šiškami. Vlevo obilí, jehož druh lze velmi nesnadno poznat, snad je to nahoře ječmen o třech klasech, pod ním v stejném počtu žito či spíše t. zv. polská pšenice, na severu dosud místy pěstovaná. Stuha s devisami a jménem státu uprostřed je zčásti vyzdobena národním ornamentem.

Také asijská republika Tadžická dala ve svém znaku proti sedmi klasům hladké pšenice vpravo položit doleva větévku bavlníku s osmi rozpuklými tobočkami a dvěma poupaty. Stuha obvykle uspořádána, zato nahoře schází hvězda, ježto je uplatněna jako erbovní figura.

Znak republiky Uzbecké má vpravo větévku bavlníku se sedmi plody, vlevo pět klasů pšenice, stuhu s devisami, dole monogram UzSSR, azbukou.

Republika Turkmenská zůstala věrna symetrii: Nad větévkami bavlníku s pěti tobočkami pokračuje pšenice »vouska« o čtyřech klasech po obou stranách. Dolní spoj obstarává hrozen s réвовím.

Rámec znaku Azerbejdžanu je ještě bohatší, neboť stuha s nápisy tvoří uzavřený celek také nahoře, kolem ní po čtyřech klasech hladké pšenice, uvnitř bavlníky o třech tobočkách s obou stran.

Nakonec tři státy, u jejichž znaků se rámec podstatně liší od společného vzoru:

Kirgizská republika má vnitřní rámec svého znaku v lomeném maurském oblouku podkovy s bohatým národním dekorem; dole je uzavřen okrouhlým štítem též hojně zdobeným, na něm spočívá srp s kladivem. Jako vnější rámec jsou vpravo bavlník se čtyřmi tobočkami a dvěma poupaty, vlevo sedm klasů pšenice či spíše ječmene. Stuha se nahoře pyšní ornamenty, nápisy umístěny dole nad kruhovým terčem, hvězda zde schází vůbec.

Republika Arménská má za vnější rámec celistvý dvojitý kruh, v němž umístěn nápis v domorodém písmu. Vnitřní tvoří dvě trojice klasů hladké pšenice, spojené dole hroznem vína s révovím. Motiv hvězdy uplatněn jako znakové znamení.

Konečně Gruzínská republika má za rámec kruhový kotouč, zdobený po vzoru lidových tepaných mís či spíše snad starých vojenských štítů uvnitř mezi dvěma kruhy, nad nimiž kresba hvězdy o sedmi paprscích proniká do vnějšího kotouče, vidíme nápisy devisy, nad nimi vpravo tři klasy, které můj poradce si troufal označit jen se všemi výhradami za pšenici krátkovousou, vlevo hrozen s révovím, uprostřed kulatý plod, asi meloun. Hvězda v rámci chybí, je mezi figurami znaku.

Vidíme tedy velikou rozmanitost při jednotě zásady, že štít je nahrazen rámcem bohatě zdobeným, především význačnými domácími výrobky z říše rostlinné. Stuha je vízicí, jest nositelem jednotného hesla. Téměř vždy korunuje rámec sovětská hvězda, připomínající starý znakový klenot.

Zmíním se ještě povšechně o použitých znakových figurech:

Většina z nich není cizí ani starší heraldice: vidíme srp, kladivo, slunce, hvězdu o pěti paprscích, horu, zeměkouli, moře. Neobvyklé motivy jsou těžné věže, jednu má Azerbejdžan, tři Turkmenská republika, v jejímž znaku je též záhadný, bohatě zdobený obdélník, snad koberec.

Srp a kladivo jsou nejčastější, vždy zkrříženy typickým způsobem; schází jedině ve znaku Kirgizské republiky, kde však jsou umístěny v rámci. Ve znaku Bílé Rusi obzvláště veliké, ve znaku Tadžikistanu zcela drobné, umístěny na hvězdě, ve znaku Kazakstanu a Uzbecka je srp neobvyklého, orientálního protáhlého tvaru.

Slunce, běžně stylisováno, rovněž je ve znaku skoro všech republik kromě Gruzínska a Armenie. Nikde není zobrazeno celé, nýbrž vychází dole z rámce úsečí, někde větší, někde menší, vždy s různě stylisovanými paprsky, jež buď pokrývají celé znakové pole nebo jen spodní jeho část. Paprsky jsou nakresleny jednotlivě v různém počtu nebo ve svazcích, těch má deset Estonsko, po sedmi Uzbekistan a republika Kirgizská; slunce na jejím znaku je zobrazeno vycházející za vysokou horou a je tmavé v úzkém bílém kroužku.

Hvězda o pěti ramenech, obklopená zářícími paprsky v obvyklé staré heraldické stylisaci, je na znaku Gruzie a Armenie, v erbu Tadžikistanu je veliká a vyplňuje nad obrazem slunce téměř celé pole, nesouc srp s kladivem. Ostatní státy, jak již řečeno, mají hvězdu v erbovním rámci.

Hory jsou vyobrazeny realisticky: Ve znaku Gruzie poznáme Elbrus, v arménském podvojný Ararat. Lze proto předpokládat, že i ve znaku Kirgizska je vykreslena určitá, skutečně existující hora či spíše pohoří; zjistit to se mi, bohužel, nepodařilo. Totéž možno se domnívat o obrazu severské krajiny s řekou, proudící ve slapech (Imatra?) ve znaku republiky Karelo-finské.

Zeměkoule, celá ve znaku SSSR, nachází se ještě ve znaku Bílé Rusi a Uzbecka jen drobným úsekem ve spodu pole, je-li ovšem správný můj odhad.

Posléze dlužno uvést monogramy RSFSR ve znaku Ruska a URSSR ve znaku Ukrajiny, ovšem že azbukou.

Figury bývají zobrazeny slohem dnešní doby, značně realisticky, pokud je to možno, nejsou oddělovány do jednotlivých polí a hodně se mezi sebou liší v provedení.

Povšechně možno říci, že poměrně chudý počet motivů, zřejmě směřující k vyjádření ideové jednoty, je nahrazen rozmanitostí jejich provedení a umístění, takže se znak od znaku podstatně a výrazně liší, jak vyžaduje sama jeho funkce.

Dodejme, že kromě 16 suverenních republik, z nichž se dnes skládá SSSR, je na př. v samotném Rusku zahrnuto 12 republik autonomních, 6 autonomních oblastí a četné národní okruhy drobnějších národností, které požívají značné samosprávy a pravděpodobně mají též vlastní znaky, jako je kdysi měly gubernie.

Popsat odborněji jednotlivé právě vytčené znaky není mi zatím možno; podklad, jež jsem měl v rukou, třebaš úředního rázu, je přece jen nedostačující; zvláště bylo by nutno znát právní normy o těchto znacích, jež jistě obsahují jejich přesný popis a barvy a jsou doprovozeny vyobrazeními. Teprve až bude shromážděn celý materiál nesporně autentický, bude možno provést opravdový a úplný rozbor tvorby státních znaků v SSSR, tak významné pro heraldiku přítomnosti, a nalézt zásady, které ji ovládají — a potom se snad také vysvětlí zcela jinak ledacos z toho, co jsem viděl nebo domníval se vidět při svém průzkumu.

Doufejme, že se Heraldické společnosti dostane potřebné pomoci k navázání styků se sovětskými heraldiky.

Několik poznámek o heraldice britské a nizozemské

Josef Milde

(Pokračování)

Angličtí heroldi měli vlastní úřední budovu v Londýně již v r. 1484²⁹⁾, ale brzy ji pozbyli a nová jim byla propůjčena v r. 1555, v níž dosud, po přestavbě v r. 1670 i po restauraci v r. 1877, sídlí³⁰⁾.

7) Další odlišností britské heraldiky je hojné užívání odznaků či **badgů**.

Badge je heraldické znamení, jež na rozdíl od erbu nemusí být na štítu nebo na jiné části zbroje.

Výměr Grantův³¹⁾, že je to „znamení, bez hesla a točenice,

²⁹⁾ A. Wagner, *Heraldry in England*, 22.

³⁰⁾ Srov.: A. Wagner, *Heraldry in England*, 22. — Henry A. Harben: *Dictionary of London*. (London, 1918.) Str. 163.

³¹⁾ »Manual of Heraldry«, 56.

jež nosí, služebníci, zaměstnanci a přívrženci krále nebo vyšší šlechty, kteří jsou pod hodností gentlemanů a proto nemají práva na erbovní znamení“, mi připadá příliš úzký, neboť odznaků neužívají jen osoby závislé, nýbrž i sami králové i šlechta, a nejen pro znamení osobní, na šatě, nýbrž také na budovách, náradí a pod.

Kolář - Sedláček zase nesprávně tvrdí, že obrazové badge se vyskytují „jen v anglických erbích“³²⁾, mámeť příklady ze své vlasti i z jiných zemí, jež dokazují, že tu a tam byly i jsou badge domovem³³⁾; z českých odznaků nejznámější je ledňáček krále Václava IV.³⁴⁾. V Anglii ovšem jsou badge častější; z nich nejznámější růže, a to bílá yorská a červená lancasterská, podle nichž se nazývá válka Dvou růží. O obvyklosti badgů svědčí oficiální badge královského rodu pro jednotlivé země: Anglie - červenobílá růže, Skotsko - bodlák, Irsko - zelený jetelový trojlist, Wales - červený drak na zelené hůrce; tyto královské odznaky jsou provázeny královskou korunou³⁵⁾.

8) Jako další zvláštnost anglické heraldiky uvádím t. ř. **hatchments**, zvláštní to smuteční štíty.

Takové pohřební štíty byly známy též u nás; byly okrouhlé, o čemž svědčí jejich název *rundace* či *rundel*³⁶⁾. Anglický hatchment je však čtvercový: Čtverec je postaven na úhel a do něho vmalován znak; jinak je čtverec černý, leč někdy není pokryt černí všecek — jsou pro to určitá pravidla, pokud jde o znaky sdružené³⁷⁾.

Takového smutečního znaku se užívalo při pohřbu. Potom byl po dobu smutku zavěšen nad hlavním vchodem do sídla zesnulého. Když uplynula doba smutku, byl hatchment umístěn v kostele na náhrobku zesnulého šlechtice. Ale nyní se již vzpomenuté zvyklosti zachovávají jen zřídka.

9) Každému, kdo shlédne větší množství britských znaků, je nápadné, jak často je na jejich štítech malý **stříbrný štítek**

³²⁾ »Českomoravská heraldika«. I., 270.

³³⁾ Srov.: K. Schwarzenberg, *Heraldika*, 217—226.

³⁴⁾ Srov.: K. Schwarzenberg, *Heraldika*, 222.

³⁵⁾ B. Burke, *Peerage and Baronetage*. Tab. XVIII. — F. J. Grant, *Manual of Heraldry*, 56 (tu i vyobrazení odznaku růže s korunou).

³⁶⁾ M. Kolář - Aug. Sedláček, *Českomoravská heraldika*. I., 100, 130.

³⁷⁾ F. J. Grant, *Manual of Heraldry*, 38—40, s vyobrazeními. — Těž A. M. Williams: *New Manifold Illustrated Dictionary*. (London, b. r.) Str. 398.

s červenou ufatou rukou, dlaní vstříc. Tento štítek zdobí erby baronetů.

Baronetství je šlechtická hodnost, tvořící mezistupeň mezi šlechtou vyšší (nobility) a nižší (gentry). Zavedl ji r. 1611 král Jakub I. jako titul pro ony Angličany, kteří se uvolili usadit se v irském Ulstru, tehdy právě Anglii získaném; podmínkou bylo zaplatit částku asi tisíc liber a prokázat erb nejméně ve třech generacích. Později dědičná hodnost baroneta byla propůjčována i bez souvislosti s anglickou kolonizací Ulstru; přesto však všichni baroneti mají ve svém znaku stříbrný štítek s červenou rukou, ač ta se vztahuje právě k Ulstru.

Jako vše v heraldice, má i zmíněná červená ruka své odůvodnění, opírající se ne-li o historii, tož alespoň o pověst. Věc se má tak: Malému království ulsterskému vládl kdysi mocný irský rod O'Neill. Rod ten, který dosud trvá³⁸⁾, má znakem štít našíř dělený vlnitým řezem, v horní stříbrné části červená uřatá levá ruka, v dolní modré části stříbrný plovoucí losos³⁹⁾. Krvavá uřatá ruka v jeho znaku pak má původ takový: Prý kol r. 1800 př. Kr. (!) připlul zakladatel rodu nynějších O'Neillů, podle pověsti skythský bojovník Niul, k irským břehům s výpravou Skythů⁴⁰⁾, jejichž vůdce spatřiv zemi, zvolal: „Kdo se první dotkne této země, stane se jejím vládcem!“ Niul vida, že jiný člun se rychle blíží ku břehu, vytasil meč, uřal si levou ruku a hodil ji na břeh. Tak se první dotkl země i stal se jejím pánem. Ze znaku O'Neillů dostala se červená ruka do znaku Ulstru, kde je dlaní vstříc, v stříbrném štítě, položeném na zadní štít zlatý s červeným heroldským křížem. Odtud se stala emblémem britských baronetů; v jejich znacích je vždy ve štítku, umístěném na rodovém štítě buď na srdci nebo v hlavě nebo v pravém horním rohu — není pro to pravidla, záleží na konfiguraci rodového štítu.

Prvním baronetem byl jmenován 22. května 1611 rytíř Nicholas Bacon, jehož potomci dosud nosí tento znak: v stříbrné hlavě červeného štítu dvě černá kolečka ostružní, mezi nimi baronetský štítek⁴¹⁾. Z právě zmíněného rodu byl též slavný Francis Bacon, viscount of St. Albans (1561—1626).

³⁸⁾ *Dod's Peerage, Baronetage and Knightage*. Ročník 60. (London, 1900.) Str. 149.

³⁹⁾ C. W. Scott-Giles, *Romance of Heraldry*, 178.

⁴⁰⁾ *Dod's Peerage, Baronetage and Knightage*. Ročník 60. Str. 648.

⁴¹⁾ Sir B. Burke, *Peerage and Baronetage*, 52.

Kromě ulsterských baronetů byli ještě baroneti novoskotští. Účel této hodnosti byl podobný jako u baronetů ulsterských — byla hodností, propůjčovanou britským pánům, uvolivším se kolonizovat Nové Skotsko (Nova Scotia) v Severní Americe. Založil ji v r. 1625 rovněž Jakub I., který zřejmě měl dobrý obchodní talent, neboť i za ni se platilo, jako za všechny ostatní šlechtické hodnosti; a nebyly to částky malé: baron platil 10.000 liber, viscount 15.000, hrabě 20.000 liber⁴²).

Zvláštní znamení pro novoskotské baronety zavedl v r. 1629 král Karel I.: V stříbrném štítě modrý ondřejský kříž, na něm zlatý štítek s červeným lvem, červeně rámovaným; nad štítem královská koruna, kolem něho stuha s devisou »Fax mentis honestae gloria«⁴³). Tento štít se nosí na rodovém štítě — podobně je tomu u štítku ulsterského — nebo se objevuje jako závěs na oranžové stuze pod štítem; v úpravě řádového odznaku se může nosit též na šatě. Ale dnes bychom našli již jen velmi málo znaků s novoskotským štítkem; příkladem lze uvést skotský rod Gordonů, připomínaný již v r. 1150 a dosud kvetoucí: V modrém poli štítu tři zlaté utržené svíní hlavy, v hlavě štítu novoskotský štítek⁴⁴) — příslušník rodu tohoto znaku, John Gordon of Embo, byl jmenován baronetem 29. ledna 1631.

Nakonec je nutno poznamenat, že baroneti jsou stavovským celkem, který hlavně dříve se podobal rytířskému řádu; proto také měl — a dosud má — přesně stanovené odznaky, jež se objevují v rodových erbech celkem podobně, jako se v nich objevují odznaky rytířských řádů.

*

O nizozemské heraldice česká odborná literatura mlčí, s výjimkou několika zmínek⁴⁵). A přece jsme v Nizozemí, těsně u kolébky heraldiky, neboť původ erbů nutno hledat ve Flandřích, v severní Francii a v Champagni⁴⁶).

⁴²) Jan S. Tomádek: *Děje anglické země*. (Praha, 1849.) Str. 203.

⁴³) Sir B. Burke, *Peerage and Baronetage*, str. XV. — F. J. Grant, *Manual of Heraldry*, 98. — *Dod's Peerage, Baronetage and Knightage*. Ročník 60. Str. 25.

⁴⁴) Sir B. Burke, *Peerage and Baronetage*, 466.

⁴⁵) V. r. Král z Dobré Vody, *Heraldika*, 240. — K. Schwarzenberg, *Heraldika*, 142, 217.

⁴⁶) *Václav Vojtíšek: O pečetech a erbech měst pražských a jiných českých*. — Knihovna Památkového sboru hlav. města Prahy. Svazek I. (Praha, Památkový sbor hlav. města Prahy, 1928.) Str. 2.

Ze jsme zde v klasické zemi heraldiky, přesvědčíme se, uvědomíme-li si, že tady vznikl Gelrův erbovník v poslední třetině XIV. stol., jednak Beijerenovy erbovníky, první z doby kol r. 1400, druhý z r. 1409, z nichž erbovník z doby kol r. 1400 je chován v Haagu⁴⁷). V Nizozemí také byl založen v r. 1429 jeden z nejvýznamnějších řádů rytířských — řád Zlatého rouna.

Ovšem nizozemská či holandská heraldika má rovněž své odlišnosti i zvláštnosti. Z nich uvádím:

1) Figura, zvaná **friská orlice**: Jí se rozumí polovina černé orlice (či orla?) v zlatém pravém poli štítu nazdél děleného. Nazývá se friská proto, že je velmi častá ve Frisku. Ač existuje o ní již dosti bohatá literatura, nebyla ještě uspokojivě vyřešena otázka jejího původu; vyřešením této otázky by patrně bylo zodpověděno, zda figura představuje orlici či orla — podle tinktur se zdá, že je to převzatá orlice (či orel) říšská⁴⁸).

2) Další typickou holandskou heraldickou figurou je **lev**, jenž, ač častý ve všech zemích, přece se nápadně hojně vyskytuje v Holandsku, kdež jest i ve znaku státním⁴⁹).

3) Mezi svérázné figury nizozemské patří t. ř. **goedendag**, doslovně »dobrý den«, figura jinde, pokud vím, neznámá⁵⁰). Je jí stará zbraň holandských sedláků, rádlu pluhu, připevněné na tyč, tedy zbraň selská podobně jako husitské cepy a kosy, jež ovšem u nás nebyly jako zbraně do znaků převzaty. »Goedendag« je svědectvím demokratisace holandského erbovnictví v období republikánském (1579-1806), kdy vláda nebránila žádnému svobodnému osvojit si erb⁵¹), a tak vznikaly typické erby selské.

4) Jinou oblíbenou a častou figurou v holandských erbech, zejména na jihu země, byl **drak**⁵²).

*

O nizozemské a zvláště o anglické heraldice by arci bylo možno napsat celé rozsáhlé knihy, ale stručné poznámky alespoň upozornily na některé charakteristické rysy erbovnictví v Británii a v Nizozemí.

47) J. B. Rietstap — C. Pama, *Handboek der Wapenkunde*, 51.

48) Srov.: J. B. Rietstap — C. Pama, *Handboek der Wapenkunde*, 49, 182—183.

49) Srov.: J. B. Rietstap — C. Pama, *Handboek der Wapenkunde*, 50.

50) Srov.: J. B. Rietstap — C. Pama, *Handboek der Wapenkunde*, 50, 227.

51) J. B. Rietstap — C. Pama, *Handboek der Wapenkunde*, 57.

52) J. B. Rietstap — C. Pama, *Handboek der Wapenkunde*, 50.

Literatura

- Sir Bernard Burke: Peerage and Baronetage.* (London, 1862. — 24. vyd.) Str. 793, 845—846.
- Conte Piero Guelfi Camajani: Dizionario araldico.* (Milano, 1940. — 3. vyd.) Str. 449.
- Dod's Peerage, Baronetage and Knightage.*
Ročník 60, (London, 1900.)
Ročník 101, (London, 1942.) Str. 145.
- Sir Francis J. Grant: Manual of Heraldry.* (Edinburgh, 1937. — 2. vyd.) Str. 3, 11—13, 26, 38—40, 56.
- Henry A. Harben: Dictionary of London.* (London, 1918.) Str. 163.
- Martina Koláře: Českomoravská heraldika. I. Část všeobecná, již upravil August Sedláček.* (Praha, Česká Akademie, 1902.) Str. 10, 100, 130, 141, 270, 281, 301.
- V. r. Král z Dobré Vody: Heraldika. — Souhrn pravidel a předpisův znakových.* (Praha, Rudolf Storch, 1901.) Str. 240.
- J. B. Rietstap: Armorial Général.* (Gouda, b. r. — 2. vyd.) Str. 567.
- J. B. Rietstap - C. Pama: Handboek der Wapenkunde.* (Leiden, 1943. — 3. vyd.) Str. 39, 49, 50, 51, 57, 182—183, 227, 330.
- C. Wilfrid Scott-Giles: Romance of Heraldry.* (London, 1940. — 2. vyd.) Str. 75, 82, 89—91, 104, 105, 109, 110.
- Vladimír J. Sedlák: O klenotu českého znaku. — Rodokmen. I., 2, z 1. XI. 1946, str. 45.*
- Karel Schwarzenberg: Heraldika čili přehled její teorie se zřetelem k Čechám na vývojovém základě . . .* (Praha, Vyšehrad, Knihy Řádu, 1941.) Str. 33, 35, 73, 97, 100, 124, 142, 143, 145, 200, 216, 217—226.
- Jan S. Tomiček: Děje anglické země.* (Praha, 1849.)
- Václav Vojtíšek: Naše státní znaky (Staré a nynější). — ABC. Příručky pro každého. Sv. 17.* (Praha, Vesmír, 1921.) Str. 12.
- Václav Vojtíšek: O pečetech a erbech měst pražských a jiných českých. — Knihovna Památkového sboru hlav. města Prahy. Svazek I.* (Praha, Památkový sbor hlav. města Prahy, 1928.) Str. 2.
- Anthony Wagner: Heraldry in England.* (London and New York, The King Penguin Books, 1946.) Str. 18, 20, 21, 22.
- A. M. Williams: New Manifold Illustrated Dictionary.* (London, b. r.) Str. 398.
- James Wood: Nuttal Encyclopaedia.* (London, 1925.) Str. 114, 207.

Z úkolů ochranářství pečeti

Oprava pečeti

Dr František Beneš

Mnohé z pečeti, ať uložených v našich archivech nebo jsoucích ve vlastnictví jednotlivců, jsou:

ulomeny

rozlomeny, přelomeny

popraskalé.

Všechny, necht' jakkoli takto poškozené, jsou méně odolné než pečeti nepoškozené.

Obvyklý výčet nebezpečí, pečetím hrozící, je zde rozmnožen o nevídanou skutečnost: vrstvičky včelího vosku se ulomením nebo rozlomením obnaží a, když vosk již není pružný a soudržný, se vydrolují a slupují.

Proto je naléhavé, aby každý, kdo má pečeti svěřeny do ochrany nebo je vlastní, takto poškozené pečeti opravil nebo dal opravit.

Pečeti ulomené

Pečeti z včelího vosku

Vosk, do něhož byl typář otištěn, je u pečeti středověkých na povrchu celistvý jakoby potažen jemným, stmelujícím povlakem a povětšinou hladký, uvnitř nejčastěji vrstvitý.

Opravu ulomené pečeti lze provést:

a) nahraditi ztracenou ulomenou část vosku novým voskem tak, aby pečeť byla restaurována do pravděpodobného původního stavu.

b) potáhnouti pečeť v místech, kde je ulomena, tenkou vrstvou voskovou.

Prvý úkon je vítanější, avšak vyžaduje značné zručnosti a praxe v opravě pečeti, větší než se na první pohled zdá a než se většinou soudí; jinak zásah dopadne velmi špatně.

„Konservace není řemeslo, nýbrž speciální odborná činnost, vyžadující stálého teoretického i praktického vzdělávání se, častých pokusů a velmi mnoho času. Nelze tedy bez předběžného školení přistoupiti ke konservaci předmětů, poněvadž neodborně provedenou konservací mohou býti poškozené předměty tak zničeny, že další jejich záchrana je vyloučena. Ztotožňuji se s názorem Dra Stockého, že je prospěšnější nekonservovati poškozené předměty vůbec, než konservovati neodborně a špatně.“¹⁾

Proto lze toliko varovati: Nechť nikdo, kdo nemá potřebné zručnosti, pečet do pravděpodobného původního stavu neobnovuje; nedocílí totiž, aby plocha vosku, majícího nahraditi vosk původní, byla hladká, a k pečetí bude přilepena zhrbolatělá vosková hmota a tím vzhled pečetí silně porušen.

O restauraci pečetí v rozsahu zde v úvahu vzatém však platí totéž, co o konservaci: není-li správce archivu či soukromý majitel pečetí schopen zdárně pečet restaurovati sám, nechť ji zašle opraviti konservační dílně.

A zde je jádro hříchu, páchaného na pečetích, pokud se jejich opravy týká. Jejich majitelé nebo archiváři je prostě nedávali a dosud většinou stále ještě nedávají opraviti. Proto třeba důrazné výzvy: Prohlédnout všechny uchovávané pečeti a ulomené, když nemám potřebných schopností, zaslat konservační dílně opraviti.

Konservační dílnu má archiv ministerstva vnitra v Praze (III., Karmelitská, 2), archiv býv. země České (IV., Belcrediho, 5) a archiv hlav. m. Prahy (I., Clam-Gallasův palác) a všechny jsou ochotny tuto službu našim poškozeným pečetím prokázat.

Situace po této stránce není však právě utěšená — je nedostatek odborných pracovníků — nezdá se, že by se v dohledné době mohla zlepšiti, a i v blízké budoucnosti bude nutno, soudím, počítati s malým počtem odborně připravených, zkušených a zdatných konservátorů. Těch několik schopných pak je dnes velmi zatěžkáno, ba nezřídka přetiženo a tady, myslím, mnoho změněno v blízké budoucnosti rovněž nebude. Znamená to, že strana opravu pečetí si vyžadující dnes nemůže a po nějaký čas nebude moci počítati, že oprava bude provedena ihned. Toto však zase znamená jenom tolik,

¹⁾ *Josef Hráský: Konservace archiválií.* — Archivní příručka. — Sborník přednášek o archivní praxi. Uspořádali Miloslav Volf a Antonín Haas. (Praha, Československá archivní společnost, 1948.) — Str. 79.

že oprava pečeti nemůže být prováděna žádoucně rychle, nikoli důvod, aby byly poškozené pečeti ponechávány nadále neopravené.

Finanční náklad na opravu pečeti je pramalý.

Teprve tehdy, když by nebylo naděje na provedení opravy pečeti konservační dílnou v dohledné době anebo po ruce ani to málo potřebných finančních prostředků, ale jen tehdy, když jich opravdu není, lze připustiti poslední cestu opravy ulomené pečeti — vykonati alespoň druhý vpředu vytýčený zákrok:

Potáhnouti totiž okraj pečeti, kde je ulomena, slabou vrstvou čistého tekutého včelího vosku, čímž se zabrání, že se zde vosk nebude moci vydrolovati. Možno to učiniti bez obav, že se tím pečeti uškodí; naopak vždy jen prospěje.

Je to povinností každého, kdo pečeti má do ochrany svěřené či je vlastní, jako povinnost budiž zákrok ten cítěn, neboť pomáhá uchovati svědka a zpravovatele o náplni života minulých generací, jenž, ponechán bez potřebné péče, vrstvička za vrstvičkou se rozpadá, ježž dotek ruky za dotekem uhlodává, zmenšuje jeho obraz, ale zároveň pokládán pouze za opatření dočasné, jež třeba ihned, jakmile to bude možné, nahraditi opatřením vpředu řečeným.

Pečeti z lakového vosku

Bylo by možno rovněž jako u pečeti z včelího vosku ulomenou část pečeti z lakového vosku doplniti lakovým voskem (španělským) do pravděpodobného původního stavu nebo tam, kde je pečeť ulomena, přikapatí trochu lakového vosku a tím ji zpevniti a současně jí dáti lepší vzhled.

Lakový vosk však nešupinatí a hrany jeho vrstvy, ať na původních okrajích pečeti nebo na nových hranách, vzniklých ulomením, jsou celistvé a nestírají se; proto oprava pečeti z něho zhotovených nemá prakticky skoro žádnou konservační cenu. Za druhé, doplňovati pečeť do jejího pravděpodobného původního stavu nebo přikapávat vosk je vždy riskem, že zásah nebude proveden potud zdařile, že při něm neutrpí i vzhled pečeti; a kvůli účinku převážně jen pro oko vydávati pečeť risku její nevhodné opravy bylo by nezodpovědností.

V péči o tyto pečeti nechť tudíž má váhu: Nebude-li ulomená část u nich nahrazena, nic se nestane. A nahrazována budiž jen tehdy, když konservátor má potřebně zručené ruce.

Z heraldického bádání v cizině

Rediguje Dr František Beneš

Norsko

Na žádost Heraldické společnosti o vylíčení stavu heraldické činnosti v Norsku p. Hans Krag, Drobak, Norsko, odpověděl:

Žádáte mne, abych napsal článek o heraldice a heraldických studiích v Norsku. Bylo by to velmi snadné, pokud jde o heraldická studia v naší zemi, protože na tomto poli jsou činné pouze dvě osoby — totiž p. Traetteberg a já. Poněvadž však bylo v bádání dosud vykonáno velmi málo, je přetěžko psát o heraldice v Norsku.

V průběhu staletí přišlo do naší země velmi mnoho přistěhovalců: nejprve a hlavně z Dánska, pak z Německa, Švédska a Velké Britannie (zvláště Skotska). Proto musí většina heraldického bádání postupovat v úzké spolupráci s bádáním genealogickým. Pochopíte naše potíže, uvedu-li, že přistěhovalecké rody ztrácely ve dvou nebo třech generacích podle norského obyčeje svá rodová jména a užívaly jmen patronymických. Tento zvyk byl běžný až do poloviny XVII. století. Je tedy obyčejně velmi obtížné zjišťovat, je-li zkoumaný erb původu norského nebo cizího. Jediné znaky, o nichž máme dochovány zprávy, patřily dánským šlechtickým rodům, z nichž několik sídlelo i v naší zemi.

To je pouze několik poznámek pro ilustraci obtíží, stojících v cestě pracím o norské heraldice, úkolů, na který se neodvažuji pomýšlet před soustavným bádáním.

Heraldický časopis. — Vydává Heraldická společnost. Vedoucí redaktor PhDr František Beneš, odpovědný redaktor Josef Milde. — Redakce a administrace v Praze IV, třída krále Jiřího VI., čp. 115 - archiv země České, tel. č. 721-98. Vychází čtyřikrát do roka. Náklad 500 výtisků. I. vydání. — Tiskne Vladimír Rels, Praha VI, Vyšehradská 3. — Používání novínového výplatného povoleno řed. pošt v Praze, č. IA-Gre-2372-OB. Poštovní dohlédací úřad Praha 11. — Cena tohoto čísla Kčs 8.—